

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. บทสรุป

จากการศึกษากฎหมายการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นของทั้งประเทศไทยและประเทศอินเดีย พบว่าทั้งสองประเทศต่างก็มีมาตรการทางกฎหมายที่เป็นระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา และระบบกฎหมายเฉพาะ (*sui generis system*) โดยมีหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบทางการให้การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตาม การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นของทั้งสองประเทศมีมาตรการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แตกต่างกัน ประเทศอินเดียเน้นการคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการอาศัยระบบฐานข้อมูลที่รวบรวมองค์ความรู้ที่มีประสิทธิภาพซึ่งนอกจากจะเป็นแหล่งข้อมูลทางภูมิปัญญาของชาติ ยังเป็นฐานข้อมูลเพื่อคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้ถูกนำไปขอรับความคุ้มครองในระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา เช่น Traditional Knowledge Digital Library (TKDL) ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาต่างๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับการรักษาโรค ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพร แร่ธาตุ และทรัพยากรสัตว์ควบคู่ไปกับการจัดตั้งหน่วยงานที่ดูแลและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพทั้งในระดับชาติ ระดับรัฐ และระดับท้องถิ่น เช่น NBA ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย Biological Diversity Act รวมทั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดูแล การศึกษาวิจัยและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโดยตรง เช่น ASI เป็นต้น

ประเทศอินเดียแม้จะยังไม่มีกฎหมายคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรงแต่ก็มีกฎหมายที่ให้การคุ้มครองเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยอ้อม เช่น Biological Diversity Act 2002 ซึ่งได้วางหลักเกณฑ์ในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ กฎหมายคุ้มครองความหลากหลายของพันธุ์พืชและสิทธิของเกษตรกร (Protection of Plant Varieties and Farmers Rights Act 2001) การกำหนดสิทธิในผืนป่าของชนเผ่าดั้งเดิม (Scheduled Tribes and Other Traditional Forest Dwellers (Recognition of Forest Right) Act 2006) และการปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้ถูกนำไปถือครองประโยชน์ภายใต้ระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา คือ กฎหมายสิทธิบัตร (Patent Act (Amendment) Act 2002) ซึ่งบัญญัติห้ามการขอรับการคุ้มครองสิทธิบัตรจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างชัดเจน

ปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยมิชอบนั้น โดยทั่วไปเริ่มต้นจากกลุ่มธุรกิจข้ามชาติ และนักวิจัยต่างชาติกระทำการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยไม่แจ้งวัตถุประสงค์และไม่ได้รับอนุญาต จากนั้นทำการลักลอบนำเอาสารพันธุกรรม ทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นออกไปนอกประเทศ เพื่อทำการศึกษาวิจัยและพัฒนาสำหรับใช้ประโยชน์ในเชิงธุรกิจ หรือนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปขอรับความคุ้มครองตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาซึ่งเป็นการผูกขาดและแสวงหาประโยชน์แต่เพียงผู้เดียว แม้ว่าระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันก็ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง แต่การเอาระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญามาใช้เพื่อคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นก็จะประสบปัญหาในหลายประการ ทั้งแนวความคิด หลักในการคุ้มครอง วัตถุประสงค์ในการคุ้มครองที่ไม่สอดคล้องกับลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากสภาพปัญหาดังกล่าวจึงเกิดแนวคิดเรื่องการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างประเทศภายใต้ความตกลงระหว่างประเทศ หรือความร่วมมือขององค์การระหว่างประเทศ เช่น อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ อนุสัญญาว่าด้วยการปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หรือพิธีสารนาโงย่า ว่าด้วยการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม โดยประเทศที่เข้าร่วมหรือเป็นภาคีสมาชิกจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องตามหลักการแห่งความตกลงหรือความร่วมมือระหว่างประเทศดังกล่าวด้วย แม้ว่าจะมีการความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้วก็ตาม แต่การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นก็มีข้อจำกัดหลายด้าน เช่น

1. ความร่วมมือในบรรดากลุ่มประเทศที่เป็นแหล่งกำเนิดภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่มีความเป็นเอกภาพในการกำหนดกรอบความตกลงเรื่องการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง
2. กรอบความตกลงระหว่างประเทศที่มีอยู่ในปัจจุบันมีแค่หลักการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้โดยทางอ้อมซึ่งไม่ได้กำหนดกรอบความคุ้มครองที่ชัดเจน แม้อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพที่ถูกรับรองว่าได้ครอบคลุมถึงการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว แต่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์คุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย จะก็มีเพียงหลักการให้ความยินยอมจากประเทศผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นก่อน (Prior Informed Consent: PIC) และการแบ่งปันผลประโยชน์เท่านั้นที่พอจะเป็นกรอบความคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ แต่การคุ้มครองภูมิปัญญาไม่ปรากฏรายละเอียดเกี่ยวกับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ผู้ใดถือเป็นผู้มีสิทธิให้ความยินยอม หรือผู้ใดถือเป็นผู้ให้ใช้ทรัพยากร (Provider) เป็นต้น
3. ปัญหาข้อจำกัดสภาพการบังคับใช้กฎหมายภายในซึ่งทำได้เฉพาะในราชอาณาจักรไทยเท่านั้นจึงไม่สามารถลงโทษชาวต่างชาติที่ลักลอบนำสารพันธุกรรม ทรัพยากรชีวภาพออกนอกประเทศ หรือการแสวงหาประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยมิชอบในต่างประเทศได้

4. ระบบกฎหมายควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีการซ้ำซ้อนในระหว่างหน่วยงานต่างๆ ทำให้ขาดการประสานความร่วมมือกันในการปฏิบัติงาน และ
5. การบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ

2. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัย ผู้วิจัยจึงขอเสนอการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทยดังต่อไปนี้

2.1 การบริหารจัดการทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวทางที่จะเสนอมีลักษณะเป็นเชิงป้องกันภูมิปัญญาของชาติไม่ได้รับผลกระทบจากกรณี “โจรสลัดชีวภาพ” และผลกระทบจากการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในรูปแบบต่างๆ ได้แก่

2.1.1 การจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและศิลปวัฒนธรรม

การรวบรวมฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติให้มีความเชื่อมโยงระหว่างกันหน่วยงานเพื่อความโปร่งใสโดยอาจจัดตั้งการสำนักงานกำกับดูแลและรับผิดชอบข้อมูลทางด้านภูมิปัญญาของชาติโดยตรงและการนำระบบสารสนเทศมาประยุกต์ใช้จึงเป็นช่องทางหนึ่งในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยโดยให้เป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าวิจัยของคนในชาติเพื่อต่อยอดองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ก้าวหน้าและทันสมัยมากยิ่งขึ้น อีกทั้งฐานการจัดทำฐานข้อมูลดังกล่าวยังสามารถป้องกันการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นไปขอรับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาจากชาวต่างชาติได้อีกด้วย

2.1.2 การบริหารจัดการด้านการเข้าถึง และการแบ่งปันผลประโยชน์

1) ภาครัฐควรปรับปรุงการบริหารจัดการการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ของประเทศไทย โดยการจัดให้มีหน่วยงานในระดับต่างๆ ทั้งในระดับชาติ ระดับท้องถิ่น ระดับชุมชน เพื่อทำหน้าที่ในการประสานความร่วมมือของคนในท้องถิ่นและช่วยกันกำหนดทิศทางการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมไม่ใช่เพียงกำหนดให้องค์กรปกครองท้องถิ่นให้ความเห็นชอบในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรเท่านั้น

2) ภาครัฐควรจัดให้มีระบบการติดเฝ้าระวังผลการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพในระดับท้องถิ่น (Check Point) ทำหน้าที่ตรวจสอบการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่นอกเหนือไปจากข้อตกลง โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิคัดค้านหรือปฏิเสธการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ

3) สิทธิในการเจรจาต่อรองเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ และสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายจากการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ ภาครัฐจึงควรสนับสนุนการสร้าง

กลไกตรวจสอบข้อเท็จจริงโดยมีประชาชนในพื้นที่เข้าร่วมตรวจสอบความเสียหายต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนท้องถิ่น ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ

4) การแก้ปัญหาโครงสร้างชีวิตภาพในประเทศไทยโดยผ่านทางโครงการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพ ประเทศไทยจะต้องเพิ่มระดับตระหนักให้มากขึ้นก่อนการทำโครงการความร่วมมือใด ๆ กับต่างชาติที่อาจส่งผลกระทบต่อการศึกษาทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาของชาติในระยะยาว

2.1.3 ส่งเสริมการสร้างสรรคที่มีการเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่น

การส่งเสริมให้เกิดการนำเอาภูมิปัญญาของชาติมาใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมจำเป็นต้องอาศัยการเชื่อมโยงนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์หรือการประดิษฐ์คิดค้นโดยนำเอาความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ ความเชี่ยวชาญ และวัตถุดิบในพื้นที่ของชุมชน หรือชาวบ้านในท้องถิ่นมาพัฒนาควบคู่กับความคิดสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดการมูลค่าเพิ่มขึ้นทางเศรษฐกิจภาครัฐจึงควรพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้เกิดการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม เช่น การสร้างศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นศูนย์รวมข้อมูลทางภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติ การศึกษาข้อมูลภูมิปัญญาต่างๆ ที่เป็นจุดเด่นในแต่ละภูมิภาค การรวบรวมเอกสารความรู้ และแหล่งข้อมูลต่างๆ ให้เป็นระบบเพื่อให้บริการแก่คนทั่วไปที่สนใจ และเปิดโอกาสให้แต่ละท้องถิ่นสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ต่อไป

2.2 การให้ความคุ้มครองสิทธิชุมชน และสิทธิเกษตรกร

หลักการของการพัฒนาส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรกำหนดไว้ในกฎหมายเฉพาะจะต้องคำนึงถึงหลักการแห่งสิทธิไม่ว่าจะเป็นสิทธิของเกษตรกร สิทธิชุมชน โดยการกำหนดรูปแบบสิทธิในทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะ “สิทธิส่วนรวม” เพื่อให้ชุมชนมีสิทธิในการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์การบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นและศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านได้อย่างเหมาะสม โดยรัฐมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนและกำกับดูแลร่วมกับชุมชน เช่น การตรากฎหมายป่าชุมชน กฎหมายคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

2.3 การพัฒนากฎหมายคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเฉพาะ (*sui generis*) สำหรับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรงนั้นมีแต่พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 เท่านั้นที่ให้การคุ้มครองภูมิปัญญาทางด้านการแพทย์ จึงเห็นควรให้มีการตรากฎหมายเฉพาะเพื่อคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นอกเหนือจากภูมิปัญญาทางการแพทย์ คือ พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น พ.ศ. โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

2.3.1 สิ่งที่ควรกำหนดให้ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่

- 1) องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น (Traditional Knowledge)
- 2) การแสดงออกซึ่งศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Expression of Folklore)

ส่วนการคุ้มครองเรื่องทรัพยากรชีวภาพ ไม่ควรกำหนดลงไปในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยทางชีวภาพ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ทรัพยากรรองรับอยู่แล้ว

2.3.2 กำหนดผู้มีสิทธิได้รับการคุ้มครองเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการสิทธิชุมชน ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 66 บัญญัติว่า

“บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิ อนุรักษ์หรือหรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน”

ดังนั้น ผู้มีสิทธิได้รับการคุ้มครองควรเป็นชุมชนโดยการกำหนดขอบเขตของคำว่า “ชุมชน” ให้ชัดเจน

2.3.3 เงื่อนไขการคุ้มครองและระยะเวลาการคุ้มครอง ควรกำหนดมีการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น 3 ระดับ คือ “ภูมิปัญญาระดับชาติ” “ภูมิปัญญาระดับชุมชน” และ “ภูมิปัญญาระดับท้องถิ่น” ทั้งนี้ควรกำหนดให้ “ภูมิปัญญาไทยระดับชาติ” ไม่สามารถขึ้นทะเบียนภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ ส่วน “ภูมิปัญญาท้องถิ่นระดับชุมชน” และ “ภูมิปัญญาระดับท้องถิ่น” ควรให้มีการขึ้นทะเบียน ทั้งการขึ้นทะเบียนระดับชุมชนและขึ้นทะเบียนองค์ความรู้ชุมชนระดับท้องถิ่น รวมถึงการแสดงออกซึ่งศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด

ส่วนอายุการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณี “ภูมิปัญญาระดับชาติ” ไม่ควรกำหนดอายุการคุ้มครอง แต่ “ภูมิปัญญาระดับชุมชน” และ “ภูมิปัญญาระดับท้องถิ่น” ที่ได้มีการขึ้นทะเบียนไว้แล้วอาจนำหลักเกณฑ์เรื่องอายุการคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 มาเป็นแนวทางกำหนดระยะเวลาการคุ้มครองได้

2.3.4 ควรจัดตั้งกองทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจการต่างๆ เช่น ส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการแสดงออกซึ่งศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน และการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งให้มีจัดตั้งกองทุนชุมชนเพื่อการแบ่งปันผลประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้าถึงชุมชนได้อย่างแท้จริง

2.3.5 การขออนุญาต การเข้าถึงและการใช้องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น และการแสดงออกซึ่งศิลปวัฒนธรรม โดยจัดตั้งคณะกรรมการองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นและการแสดงออก

ซึ่งศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานภาครัฐร่วมกับตัวแทนชุมชนท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านกฎหมายแขนงต่างๆ เพื่อพิจารณาและการอนุญาตให้การเข้าถึงและใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ และให้ทราบถึงบุคคลที่จะนำกฎหมายไปใช้ประโยชน์ในวัตถุประสงค์ใด เพื่อป้องกันไม่ให้มีการนำเอากฎหมายท้องถิ่นไปใช้ในทางที่เสื่อมเสีย

2.3.6 การแบ่งปันผลประโยชน์กับชุมชน ผู้ใช้ประโยชน์จากกฎหมายท้องถิ่น สามารถจ่ายค่าตอบแทนให้แก่ชุมชนโดยกำหนดให้ผู้ใช้ประโยชน์จะต้องจ่ายเงินค่าตอบแทนการใช้ประโยชน์ตามข้อตกลงที่ได้ทำไว้ผ่านกองทุนกฎหมายท้องถิ่นเสียก่อน จากนั้นให้กองทุนกฎหมายท้องถิ่นดำเนินการจ่ายเงินดังกล่าวเข้าสู่กองทุนชุมชนเจ้าของสิทธิในกฎหมายท้องถิ่นต่อไป

2.3.7 บทกำหนดโทษ ควรให้มีบทลงโทษในทางอาญา สำหรับผู้ใดที่การกระทำอันเป็นความผิดต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ หรือการกระทำก่อให้เกิดความเสียหายหรือละเมิดสิทธิในกฎหมายท้องถิ่น

2.4 การปรับปรุงแก้ไขระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา

ระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของไทยควรมีการปรับปรุงแก้ไขเพื่อเปิดโอกาสการนำเอากฎหมายท้องถิ่นหรือศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านมาขอรับความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนกฎหมายสิทธิบัตรควรมีการปรับปรุงระเบียบหรือขั้นตอนการพิจารณาออกสิทธิบัตร โดยอาจกำหนดข้อยกเว้นการออกสิทธิบัตรแก่กฎหมายท้องถิ่นหรือองค์ความรู้ที่เป็นกฎหมายท้องถิ่นโดยตรง เพื่อป้องกันการนำเอากฎหมายท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์โดยมิชอบ และควรมีขั้นตอนกำหนดให้ผู้ยื่นคำขอสิทธิบัตรต้องแจ้งแหล่งที่มาขององค์ความรู้หรือกฎหมายท้องถิ่นอันเกี่ยวกับการประดิษฐ์ซึ่งมาขอรับความคุ้มครองทั้งหมด รวมถึงให้เพิ่มบทบัญญัติการเพิกถอนสิทธิบัตรได้หากภายหลังตรวจสอบแล้วพบว่าการประดิษฐ์ที่มาขอรับความคุ้มครองนั้นมีการเข้าถึงกฎหมายท้องถิ่นโดยมิชอบ หรือข้อถือสิทธิที่มีความซ้ำซ้อนกับองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น

2.5 สร้างความร่วมมือและความตกลงระหว่างประเทศเพื่อการคุ้มครองกฎหมายท้องถิ่น

ปัจจุบันยังไม่มี ความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับการคุ้มครองกฎหมายท้องถิ่นโดยตรง แต่มีความตกลงระหว่างประเทศได้บัญญัติหลักการที่มีความเกี่ยวข้องกับกฎหมายท้องถิ่นไว้ เช่นอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD) ซึ่งกำหนดหลักการเรื่องเข้าถึงทรัพยากรโดยต้องได้รับความยินยอมก่อนและหลักการเรื่องแบ่งปันผลประโยชน์ ซึ่งโดยหลักการแล้วควรครอบคลุมไปถึงการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากกฎหมายท้องถิ่นด้วย แต่อนุสัญญาดังกล่าวกลับไม่ปรากฏว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองกฎหมายท้องถิ่นและองค์ความรู้ต่างๆ ในการใช้ประโยชน์จาก

ทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพแต่อย่างใด เมื่อไม่มีกฎหมายที่ให้คุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเฉพาะแล้วจึงเกิดช่องว่างในการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์โดยมิชอบ

ดังนั้น ประเทศไทยจึงควรสร้างความร่วมมือกับกลุ่มประเทศที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยกันเพื่อคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ชัดเจนและเป็นเอกภาพอันจะเป็นการสร้างอำนาจต่อรองในเวทีระหว่างประเทศกับกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วที่ต้องการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ให้เห็นถึงความสำคัญและเคารพต่อสิทธิแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกเหนือจากหลักการเข้าถึงโดยได้รับความยินยอมก่อนและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมซึ่งเป็นข้อเรียกร้องแต่ดั้งเดิมสำหรับใช้เป็นแนวทางการคุ้มครองภูมิปัญญาไม่ให้ถูกนำไปใช้โดยมิชอบแล้ว ควรเรียกร้องให้มีการกำหนดประเด็นที่เกี่ยวกับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มเติม เช่น การกำหนดสิ่งที่จะคุ้มครองให้ชัดเจนและครอบคลุมภูมิปัญญาท้องถิ่น ขอบเขตการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างสภาพการบังคับ (Enforcement) มาตรการระงับการเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นหากมีการละเมิดสิทธิหรือสร้างความเสียหายต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น มาตรการเยียวยา (Remedies) ความเสียหายที่เกี่ยวกับชื่อเสียงและความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการบิดเบือนข้อเท็จจริงอันเป็นแหล่งกำเนิดภูมิปัญญาท้องถิ่น ระยะเวลาการคุ้มครอง และบทกำหนดโทษ เป็นต้น

2.6 การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย

ผู้วิจัยขอเสนอแนะการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย ดังนี้

2.6.1 การค้นคว้าวิจัย ควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่างๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน โดยให้มีการจัดตั้งสำนักงานภูมิปัญญาแห่งชาติเพื่อทำหน้าที่ดังกล่าว

2.6.2 การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น การส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้นเพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน

2.6.3 การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้ว มาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

2.6.4 การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการ

พัฒนาอาชีพควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

2.6.5 การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามาเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและ ผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจถึงคุณค่า คุณประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรม ทางวัฒนธรรมต่างๆ

2.6.6 ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสาน และพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่าง ต่อเนื่อง

2.6.7 การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่ และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวางโดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง

2.6.8 การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนา ศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถ อย่างเต็มที่ โดยนอกจากจะให้มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ แล้วควรที่จะสนับสนุน ให้มีระบบค่าตอบแทนที่เหมาะสมเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของผู้ทำหน้าที่สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ดีขึ้น

